

PARADOKS EKONOMİ, SOSYOLOJİ ve POLİTİKA DERGİSİ

PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

Cilt/Vol: 20, Sayı/Issue 2, Sayfa/Page: 257-293

Yıl: 2024

ISSN: 1305-7979

PARADOKS
Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

PARADOKS
Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

Editörler / Editors in Chief

Baş Editör

Prof. Dr. Elif KARAKURT TOSUN

Alan Editörü

Prof. Dr. Sema AY

Teknik Editör

Prof. Dr. Hilal YILDIRIR KESER

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Elif KARAKURT TOSUN
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Mariah EHMKE (University of Wyoming)
Doç. Dr. Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Prof. Dr. Hilal YILDIRIR KESER (Bursa Teknik Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent GÜNŞOY (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İŞCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet MUTLU (Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Rasim AKPINAR (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül ATANUR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Tülin ASLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÇAHAN'TİMUR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa KOCALOĞLU (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet MUTLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)

Doç. Dr. Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Işın KIRIŞKAN (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Burcu ÖNGEN BİLİR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ersoy SOYDAN (Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan ÖZALTIIN (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Enes Battal KESKİN (Uludağ Üniversitesi)

PARADOKS
Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi

Yıl: 2024, Cilt/Vol: 20, Sayı/Issue: 2

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Gökçe Çiçek CEYHUN	BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Halit Burç AKA	TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Funda YİRMİBEŞOĞLU	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Esra ÇIKMAZ	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Yaprak ÖZEL	İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Gülşen ÇETİN AYDIN	KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Mehmet Fatih ÇÖMLEKÇİ	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
Dr. Öğr. Üyesi Gökmen DURMUŞ	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
Dr. Öğr. Üyesi Ercan İNCE	İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
Dr. Öğr. Üyesi Gülayşe ÜLGEN TÜREDİ	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
Dr. Öğr. Üyesi Bilge ÇAĞATAY	FENERBAHÇE ÜNİVERSİTESİ

KENTSEL STRES ENDEKSİ MODELİNİN EKONOMİ BOYUTU İSTANBUL AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ece ÖZMEN

*Dr. Öğr. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Salihli Meslek Yüksekokulu,
Toptan ve Perakende Satış Bölümü, Emlak Yönetimi Programı*

ece.ozmen@cbu.edu.tr

Tolga KAYACAN

Dr., Şehir Plancısı

tolga_kayacan@yahoo.com

ÖZET

İstanbul, Türkiye'nin ekonomi merkezi olarak hizmet sektörü, ticaret ve turizm gibi alanlarda önemli ekonomik fırsatlar sunmakla birlikte, hızlı nüfus artışı ve yoğun göç gibi dinamiklerle kentsel stresin giderek arttığı bir megapol niteliğindedir. Ekonomik, sosyal ve çevresel baskılarla şekillenen kentsel stres, kent sakinlerinin yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu çalışma, İstanbul örneğinde kentsel stresin ekonomi boyutunu derinlemesine incelemektedir. Araştırma, işsizlik, kişi başına düşen borç, sosyal güvenlik kapsamı ve hane halkı satın alma gücü gibi parametreleri ele alarak kentsel stresin bir endeks model haline gelmesini amaçlamaktadır. Çalışmada makroekonomik ve mikroekonomik göstergeler kullanılarak, İstanbul'un yüksek konut maliyetleri, enflasyon ve istihdam dinamikleri gibi ekonomik stres unsurları analiz edilmiştir. Kentsel stresin bir endeks halinde modellenip ekonomi boyutunun anlaşılması adına İstanbul örneği önemli bir laboratuvardır. İstanbul'da kentsel stresin ekonomi boyutunu anlamanın, ekonomik fırsatlar ile sosyal ve çevresel sorunlar arasında bir denge kurmayı gerektiren karmaşık bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bulgular, İstanbul'un ekonomik özelliklerinin kentsel stresi daha fazla artırdığını ortaya koymaktadır. Kentsel stresi azaltmak ve sürdürülebilirliği artırmak için ekonomik stratejilerin kentsel planlamaya entegre edilmesi önerilmektedir. Sonuçta çalışma, kentsel stres göstergelerinin yeni alt bileşenlerini tanımlayarak literatüre katkı sağlamakta ve gelecekteki sayısal analizler için bir temel oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Stres Endeksi, Ekonomik Boyut, İstanbul.

ANALYSIS OF THE ECONOMIC DIMENSION OF THE URBAN STRESS INDEX MODEL IN THE CONTEXT OF ISTANBUL

Ece ÖZMEN

*Lecturer Dr., Manisa Celal Bayar University, Salihli Vocational School,
Department of Wholesale and Retail Sales, Real Estate Management Program
ece.ozmen@cbu.edu.tr*

Tolga KAYACAN

*Dr., Urban Planner
tolga_kayacan@yahoo.com*

ABSTRACT

Istanbul, as Turkey's economic hub, offers significant opportunities in sectors such as services, trade, and tourism. However, the city also faces increasing urban stress due to rapid population growth and intense migration dynamics. Urban stress, shaped by economic, social, and environmental pressures, directly impacts the quality of life for city residents. This study delves into the economic dimension of urban stress in the context of Istanbul. It aims to develop an index model for urban stress by examining parameters such as unemployment, per capita debt, social security coverage, and household purchasing power. Using macroeconomic and microeconomic indicators, the study analyzes economic stress factors such as high housing costs, inflation, and employment dynamics in Istanbul. The city serves as a crucial laboratory for modeling urban stress as an index and understanding its economic dimensions. The findings indicate that Istanbul's economic characteristics amplify urban stress compared to other cities. Addressing urban stress and enhancing sustainability requires integrating economic strategies into urban planning processes. Ultimately, this study contributes to the literature by identifying new subcomponents of urban stress indicators and provides a foundation for future quantitative analyses.

Key Words: *Urban Stress Index, Economic Dimensions, Istanbul.*

1. GİRİŞ

Stres kavramı günümüzde modern toplumun hastalığı, günlük hayatın bir parçası olarak kabul edilmektedir. Hayat kalitesini doğrudan etkileyen insanlar için oldukça gerilimli bir sözcük olan stres, başta sağlık bilimleri olmak üzere fizik, mühendislik, sosyoloji gibi birçok bilim dalının konusudur. Bu nedenle stres kavramının tek bir tanımı bulunmamakta, incelendiği bilim dalına göre tanımı farklılık göstermektedir. Fizik biliminde ve mühendislikte stres kavramı bir cisme uygulanan dış kuvvetlerden kaynaklı olarak malzemeler içindeki birim alan başına kuvvet olarak tanımlanırken, sağlık alanında stres, insanda yarattığı fiziksel veya ruhsal değişim, bireyin günlük rutininde yaşadığı değişime verdiği tepki olarak adlandırılmaktadır (Sevindik, 2022; Britannica, 2024). İnsan hayatında kritik bir yeri olan stres kavramı, kentlerin karmaşık düzeni içerisinde kentliler üzerinde oldukça yoğun bir baskı oluşturmaktadır. Çünkü kentlerde yaşayan bireylerin; ekonomik, sosyo-kültürel, çevresel hatta bireyin kendi ihtiyaçları üzerinden şekillenen bir kentli yaşam mekanizması oluşmaktadır. Bu mekanizma içerisinde stres yaratan birçok etmen devreye girmekte, kentsel mekân düzeninden kaynaklı etkilerinden ekonomik etkilere, sağlık kaynaklı etkilerden sosyal yaşam kaynaklı etkilere kadar çok boyutlu bir kavram olarak kentsel stres kavramı karşımıza çıkmaktadır (Rahimi vd., 2023). Kentsel stres kavramı, şehirlerde yaşayan bireylerin, daha çok da kentli toplumun karşılaştığı ekonomik, psikolojik, sosyal ve çevresel baskıları, bu baskıya gösterdiği tepkiyi ifade etmektedir.

Kentsel stresin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri oldukça geniş bir alana yayılmaktadır. Stres, doğrudan otonomik ve nöroendokrin tepkiler yoluyla sağlığı etkileyebilirken, dolaylı olarak da sağlık davranışlarında değişikliklere neden olabilmektedir (O'Connor vd.,2020). Ayrıca, kentsel stresin biyolojik sistemler üzerindeki etkilerini anlamak için yapılan araştırmalar, bu stresin organizmanın çeşitli biyolojik değişikliklere maruz kalmasına yol açtığını ortaya koymaktadır (Kültz, 2020). Örneğin, yetersiz beslenme ve obezite ile ilişkili stres, ruh sağlığını doğrudan etkileyebilmekte veya stresle bağlantılı ruhsal bozukluklar, beslenme alışkanlıklarındaki değişiklikler üzerinden ağırlık kazanımına neden olabilmektedir (Bremner vd., 2020). Bu durum, kentsel stresin bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlığını nasıl etkileyebileceğini göstermektedir.

Yaşam kalitesini konu alan başta İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index) olmak üzere uluslararası alanda yaşam düzeyleri belirli parametreler doğrultusunda ölçülmektedir (UNDP, 2024). Kentsel stresinde parametrelere bağlı olarak ölçülebilme potansiyeli bulunmaktadır. Çünkü kentsel stresin nedenleri arasında kentsel gelişme ve büyüme, aşırı nüfus yoğunluğu, yoksulluk, işsizlik, gelir eşitsizliği, aşırı çalışma saatleri, trafik sıkışıklığı, yetersiz barınma koşulları, sosyal izolasyon ve çatışmalar, su ve gıda kıtlığı, doğal

afetler ve benzeri faktörler sayılabilmektedir (Koene, 2018). Kentsel stresin bireyler üzerindeki etkileri, toplumsal eşitsizlikler ve sosyoekonomik faktörlerle daha da karmaşık hale gelmektedir. Özellikle, COVID-19 pandemisi sırasında, stres faktörleri daha belirgin hale gelmiştir. Pandemi sürecinde, stresin mutluluk üzerindeki olumsuz etkileri ve stresle başa çıkma mekanizmaları üzerine yapılan çalışmalar, psikolojik dayanıklılığın stresin etkilerini azaltmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Peker & Cengiz, 2021). Bu çalışmada temel amaç kentsel stresin endeks haline getirilmesi için bir model önerisi oluşturmaktır.

Türkiye'de de birçok ülkede olduğu gibi kentsel stresin varlığından bahsetmek mümkündür. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde, yoğun nüfus, yetersiz altyapı, işsizlik, yoksulluk, gelir eşitsizliği, trafik sıkışıklığı, hava kirliliği gibi birçok faktör kentsel stresi tetiklemekte ve artırmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler, enflasyon, işsizlik ve döviz kurundaki dalgalanmalar, kentsel stresi daha da artırmıştır. Bu durum, özellikle yoksul kesimlerde yaşayanların geçim sıkıntısı çekmesine ve sosyal eşitsizliklerin artmasına neden olmuştur. Ayrıca, pandemi süreci de kentsel stresi artırmıştır. Karantina önlemleri nedeniyle işsizlik oranları artmış, birçok işyeri kapanmış, turizm sektörü daralmış ve ekonomik sorunlar daha da derinleşmiştir. Bu durum, özellikle yoksul kesimlerde yaşayanların günlük ihtiyaçlarını karşılamalarını zorlaştırmış ve psikolojik stres seviyelerini artırmıştır. Son olarak 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş depremleriyle on bir il, ülke istihdamında payı %13,3'lük bir bölümü etkilenmiştir. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) payı %9,8 olan deprem bölgesi, Türkiye ekonomisi üzerinde yaklaşık %9 oranında bir yük oluşturması beklenmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Yaşanan can kayıpları, yıkılan binalar sağlıksız yapılaşma, özellikle kentsel alanların yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Türkiye'nin TÜİK tarafından yapılan yaşam memnuniyeti çalışmasına göre en önemli sorunları değerlendirildiğinde, 2020 yılında ilk sırada %18,5 ile işsizlik, ikinci sırada %17,3 ile hayat pahalılığı ve üçüncü sırada %17,2 ile eğitim sorunları öne çıkmıştır. Aynı çalışma 2023 yılına gelindiğinde ise hayat pahalılığı %33,8 ile ilk sıraya yükselmiş; eğitim %16,5 ile ikinci sırada, yoksulluk ise %13,4 ile üçüncü sırada yer almıştır (TÜİK, 2024b). Bu çalışmada kentsel stres endeks modeli oluşturulurken kentsel stresin ekonomik boyutunun derinlemesine incelenmesi hedeflenmiştir. Çok kapsamlı bir model olan kentsel stres endeksini tanımlayabilmek için ilk olarak ekonomik boyut seçilmiştir. Çalışma kapsamında İstanbul ili kentsel stresin tanımlanmış ekonomik kentsel faktörlere bağlı olarak (işsizlik, kişi başına düşen borç, sosyal güvenlik ve hane halkı satın alım gücü) ele alınmıştır. Çalışmada temel araştırma soruları, "Kentsel stres içerisinde ekonomik faktörlerin payı nedir?", "İstanbul ilinin ekonomik

veriler ile görünümü kentsel stresi ne yönlü etkilemektedir?”, “Kentsel stresin artmasında veya azalmasında ne gibi ekonomik çözüm adımları izlenebilir?” olarak belirlenmiştir. Çalışmanın hipotezi “kentsel stresin ekonomik boyutunun yaşam kalitesi ve kentli yaşamında etkisi yüksektir”. Sonuçta son yıllarda Türkiye genelinde yaşanan ekonomik gelişmelerin İstanbul’da diğer illere göre daha etkin olduğu görülmüştür. Ayrıca literatürde yer alan kentsel stresin ekonomik boyutunun anlaşılmasında işsizlik, kişi başına düşen borç, sosyal güvenlik ve hane halkı satın alım gücü parametrelerinin yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. Gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH), konut satın alma veya kiralama gücü, sektörel büyüme, tüketici fiyat endeksi gibi daha spesifik parametrelerin kentsel strese etki ettiği ortaya konmuştur.

2. YÖNTEM

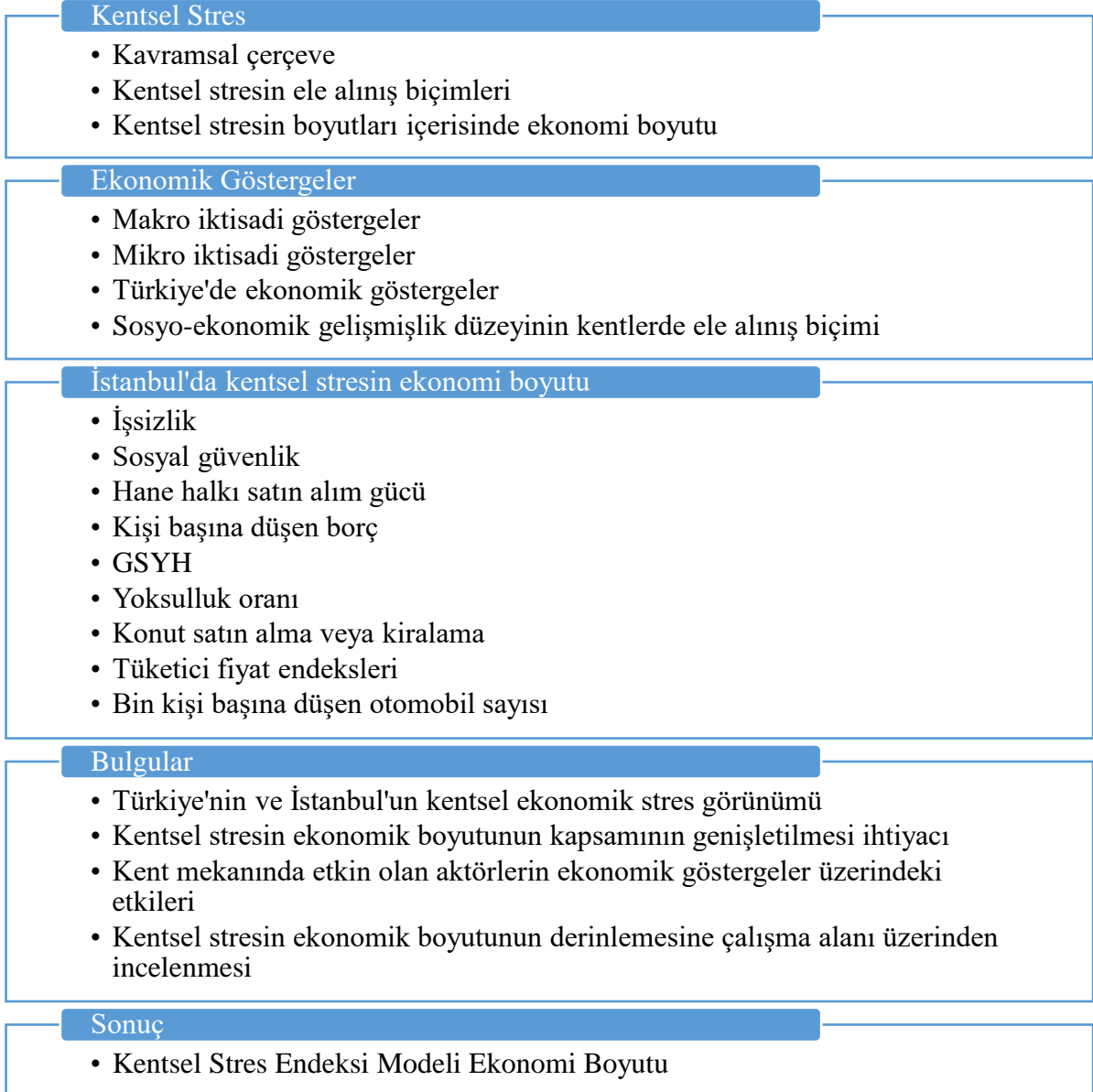
Ekonomik büyüme, her ne kadar ekonomik fırsatlar sunsa da işsizlik, gelir eşitsizliği ve sosyal hizmet yetersizlikleri gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu durum, toplumda bazı kesimlerin kaynaklara erişimini sınırlayarak kentsel stresin artmasına neden olmaktadır (Slavich, 2016). Kent planlama ve altyapı geliştirme süreçleri de ekonomik büyüme ile yakından ilişkilidir. Ekonomik kalkınma, şehirlerin gelişimini teşvik ederken, bu süreçte ortaya çıkan sosyal ve çevresel sorunlar kentsel stresi artırabilmektedir (Peker ve Cengiz, 2021). Bu nedenle, kentsel stresi azaltmaya yönelik yatırımlar hem bireysel hem de toplumsal refahı artırarak ekonomik sürdürülebilirlik açısından önemli hale gelmektedir (Falconier vd., 2015). Tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de kentsel stresin azaltılması için, başta doğru adımları içeren kent planlaması, büyüme odaklı sosyo-ekonomik politikaların etkinliğinin artırılması ve kalkınma temelli sürdürülebilir stratejilerin uygulanması gerekmektedir. İşsizlik oranlarının azaltılması, yoksullukla mücadele edilmesi, gelir eşitsizliğinin azaltılması gibi ekonomik sorunların çözümü kentsel stresin azaltılmasına mutlaka yardımcı olacaktır. Yüksek konut fiyatları, ulaşım sorunlarının çözümü gibi faktörler ile de bireylerin yaşam kalitesi artırılmalı ve ekonomik verimlilik sağlanmalıdır (Falconier vd., 2015; O’Connor vd.,2020).

Bu çalışmanın temel amacı, kentsel stresin endeks haline getirilmesi için bir model önerisi geliştirmektir. Ekonomik boyut özelinde, kentsel stresin oluşumuna etki eden faktörler derinlemesine incelenmiş ve İstanbul ili üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırma, kentsel stresin yaşam kalitesine olan etkilerini anlamak ve bu doğrultuda ekonomik göstergelerle ilişkili çözüm önerileri sunmayı hedeflemektedir. Bu çalışma, kentsel stresin anlaşılabilirlik düzeyinin artırılması, kentsel stresin ekonomik boyutunun günümüz koşullarında ve Türkiye’inde ele alınırken dikkat edilmesi gereken noktaları tanımlamaktadır. Kentsel stresin ekonomi boyutunun literatürde yer alan dört ana başlığının altında yeni alt

bileşenleri tanımlayarak İstanbul üzerinden kentsel stresin ekonomik görünümünün değerlendirilmektedir. Çalışmanın akış sürecinde öncelikle literatür taraması ile kentsel stres kavramının ekonomik boyutu ve ZIPJET Stresli Şehirler Sıralaması (2017)'nin kabul ettiği ekonomik göstergeler sonrasında Türkiye'de ele alınan temel ekonomik göstergeler, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri ortaya konmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından tanımlanmış veri setlerinde yer alan alt parametrelerin kentsel stres endeksi modeli bağlamında katkıları tartışılmıştır. Çalışma alanı olarak belirlenen İstanbul ili için seçilen ekonomik göstergelerin kentsel stres üzerindeki pozitif ve negatif yönlü etkileri değerlendirilmiştir. Türkiye'deki ekonomik görünüm ile İstanbul ilindeki ekonomik görünüm kentsel stres üzerinden karşılaştırılmıştır. Sonuçta kentsel stres endeksi modelinin ekonomik boyutları tanımlanmıştır. Şekil 1'de çalışmanın izlencesi yer almaktadır.

Kentsel stresin ekonomik boyutunun daha iyi anlaşılmasıyla insan sağlığı üzerinde yarattığı etkilerin bertaraf edilmesi adına ekonomik yapının güçlendirilmesi gerekmektedir. Sonuçta kentsel mekânda toplumsal yaşamın kalitesinin artırılması çok bileşenli bir süreç olup ekonomi boyutu ise yaşamın sürdürülebilirliği açısından son derece elzemdir. Çalışmanın başta literatüre katkı, ilerleyen çalışmalarda ise kentsel stres kavramının yarattığı etkilerin azaltılmasına yönelik ekonomik gelişmelerin kent içerisinde sunacağı fırsatlar sayesinde kentlilerin yaşam kalitesini artırması hedeflenmektedir. Yaygın etkisi ise çalışma kapsamında ele alınan parametrelerin kentsel stres kavramının gösterge temelli yapılacak model çalışmalarına bir altlık oluşturmasıdır.

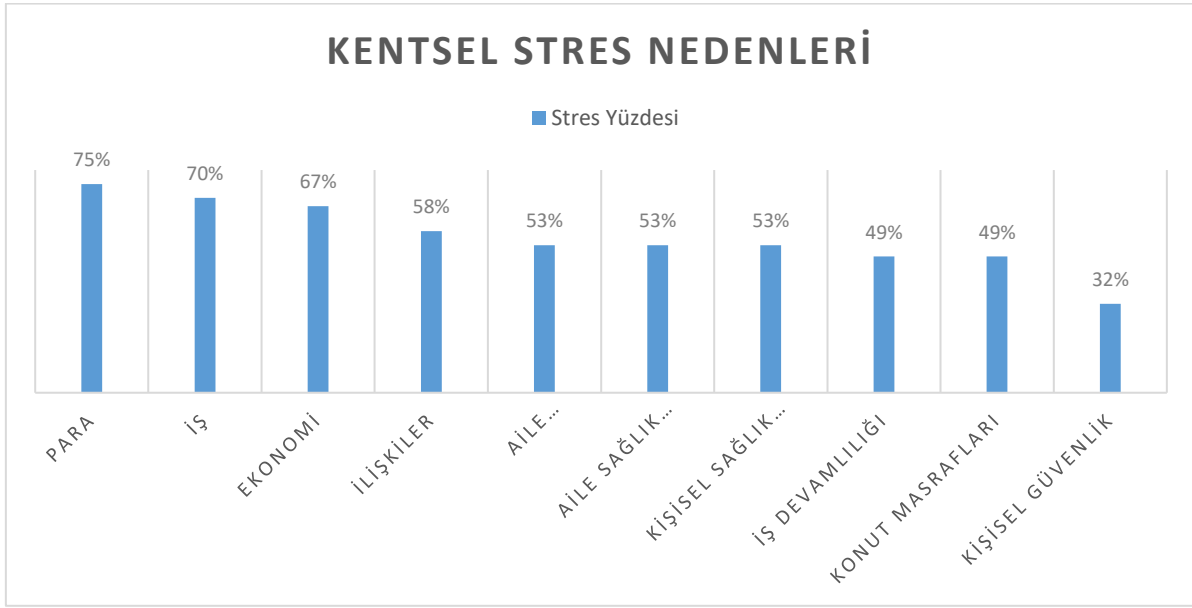
Şekil 1: Çalışmanın İzlenesi

3. KENTSEL STRESİN EKONOMİ BOYUTU

Kentsel stres ve ekonomi kavramları arasındaki ilişki, birbirini etkileyen ve tamamlayan birçok boyutu içermektedir. Ekonomik koşullar, kentsel stresin oluşumunu doğrudan etkilerken, kentsel stres de ekonomik performansı dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Çünkü geçmişten günümüze ekonomik gelişmelerin merkezi yani ekonominin kalbi kentlerde atmakta, ekonomik gelişmelerinde kentleri doğrudan etkilediğini bilinen bir gerçektir. Amerikan Psikoloji Birliği (APB)'nin yaptığı bir çalışmada, kentsel stres nedenlerini incelendiğinde ilk olarak para (%75 oranda), sonrasında iş (%70 oranda) ve de ekonomi (%67 oranda) ana başlıklarının ilk üç sırada yer aldığı görülmektedir (Koene, 2018) (Şekil 2). Şekilde görüldüğü üzere kentsel stresin nedenlerinin temelinde ekonomik nedenler yer almaktadır.

Şekil 2: APB'ye Göre Kentsel Stresin Nedenleri (Koene, 2018)

Ekonomik faktörler kentsel stresin temel kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir. Yüksek işsizlik oranları, düşük gelir seviyeleri ve ekonomik eşitsizlikler, bireylerin yaşam kalitesini düşürerek stres seviyelerini artırmaktadır (Cardon & Patel, 2015). Ekonomik belirsizlik, bireylerin geleceğe yönelik endişelerini artırarak psikolojik baskı yaratabilmektedir (Slavich, 2016). Bu durum, bireylerin sağlık ve üretkenlik üzerindeki olumsuz etkileriyle kentsel stresin ekonomi üzerindeki etkisini güçlendirmektedir (Slavich, 2016; O'Connor vd., 2020). Ayrıca Stres, bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarını etkileyerek iş gücü verimliliğini düşürebilmektedir (Slavich, 2016; Collier vd., 2017). Bu durum, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü daha düşük verimlilik, üretkenliğin azalmasına ve dolayısıyla ekonomik performansın zayıflamasına yol açmaktadır (Cardon & Patel, 2015). Ayrıca, stresin sağlık hizmetleri ve sosyal destek sistemlerine olan talebi artırması, bu alanlara daha fazla ekonomik kaynak ayrılmasına neden olmaktadır (O'Connor vd., 2020; Bremner vd., 2020).

Makro iktisat açısından bakıldığında; ekonomik büyüme, enflasyon, faiz oranları, işsizlik ve döviz kuru gibi makroekonomik göstergeler, kentsel stresin seviyesini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilme kabiliyetine sahiptir. Örneğin, ekonomik büyüme, kentsel stresin azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Ekonomik büyüme, iş fırsatlarını artırarak işsizlik oranlarını düşürür ve bu da hane halkı gelirlerinde artışa neden olmaktadır (Başar, 2012a). Bu durum, kentlerde yaşayan bireylerin satın alma güçlerini artırmakta ve temel ihtiyaçları karşılamalarına yardımcı olmaktadır. Buna karşılık, yüksek enflasyon ve faiz oranları, kentsel stresin artmasına neden olmaktadır. Yüksek enflasyon, fiyatların hızla yükselmesine neden

olarak hane halkı bütçelerinde darboğazlara neden olabilmektedir Benzer şekilde, yüksek faiz oranları, borç ödemelerini arttırmakta ve hane halkı bütçelerinde zorluklara neden olmaktadır. İşsizlik oranları da kentsel stres üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yüksek işsizlik oranları, iş arayan bireylerin sayısını artırarak iş piyasasındaki rekabeti artırmaktadır (Başar, 2012a). Bu durumda, iş arayanlar için iş bulmak daha zor olmakta ve işsizlik oranları yükselmektedir. Yüksek işsizlik oranları, hane halkı gelirlerinde azalmaya neden olarak, kentsel stresin artmasına neden olmaktadır.

Mikro iktisadi göstergeler bağlamında bakıldığında ise, bireylerin hane halkı bütçeleri, işletmelerin faaliyetleri ve tüketici davranışları gibi daha küçük ölçekli ekonomik faaliyetlerin kentsel stres seviyesi üzerinde doğrudan veya dolaylı etkisi gözlenebilmektedir. Örneğin, bireylerin hane halkı bütçeleri kentsel stres üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bireylerin gelir seviyeleri, satın alma güçleri ve harcama alışkanlıkları, kentsel stresin seviyesini belirleyebilmektedir. Bireylerin düşük gelir seviyeleri, yüksek borç yükleri veya finansal sorunları varsa, kentsel stresle başa çıkmak daha zorlu bir hale gelecektir. Ayrıca, işletmelerin faaliyetleri de kentsel stres üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle, işletmelerin buldukları yerlerdeki işsizlik oranları ve ekonomik faaliyetler, kentsel stresin seviyesini etkileyebilmektedir. Yüksek işsizlik oranlarına sahip bölgelerdeki işletmeler, ekonomik zorluklarla karşılaşabilir ve işletme sahiplerinin stres seviyelerini artırabilmektedir. Tüketici davranışları da kentsel stres üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle, tüketicilerin satın alma alışkanlıkları, finansal kararları ve kişisel kaygıları, kentsel stresin seviyesini etkileyebilmektedir. Tüketicilerin yüksek borç yükleri veya finansal sorunları varsa, stres seviyeleri artacaktır.

Koene'nin kentsel stres çalışması kapsamında değerlendirdiği, Ian Burton (1990)'ın ortaya koyduğu kentsel stres faktörlerinde sosyo-ekonomik ana başlığı altında yer alan ekonomik gösterge sadece işsizlik göstergesi olmuştur. ZİPJET Stresli Şehirler Sıralaması (2017)'nda ekonomi başlığı altında;

- İşsizlik
- Kişi başına düşen borç
- Sosyal güvenlik
- Hane halkı satın alım gücü parametreleri yer almaktadır.

Her iki çalışmanın da ortak kesişimi işsizliktir. İşsizliğin kentsel strese olan etkisi, ekonomik sorunların en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir. İşsizlik, özellikle kentlerde, yüksek nüfus yoğunluğu ve yetersiz istihdam fırsatları ile birleştiğinde kentsel stresi

artırabilir bir güce sahiptir. Birçok araştırma, işsizliğin kişisel ve sosyal psikolojik sağlığı olumsuz etkilediğini göstermektedir. İşsizlik, bireylerin kendine güvenlerini azaltmakta, umutsuzluk ve kaygı yaratabilmekte, bireylerin toplumda izole hissetmesine ve depresyona neden olabilmektedir (Sinclair vd., 2024). Bu durum, kişilerin genel sağlığı üzerinde de olumsuz etkilere sahip olmaktadır. İşsiz bireylerin gelirleri azalmakta ve sosyal statüleri düşmektedir. Bu durum, maddi zorluklar yaratarak bireylerin ihtiyaçlarını karşılamalarını zorlaştırmaktadır. İşsizlik, borçlanma, evsizlik (homeless) ve yoksulluk gibi sorunlara da neden olabilmektedir. İşsiz kalan bireylerin sosyal hayatları da etkilenmekte, çevresindeki insanlarla iletişimlerini kesme eğiliminde olabilme hatta intihar girişimlerinde bulunabilmektedirler. Bütün bu nedenler göz önüne alındığında, işsizliğin kentsel strese olan etkisini azaltmak için, işsiz kalan bireylerin psikolojik destek almaları ve iş arama sürecinde desteklenmeleri gerekmektedir. Ayrıca, işsizlik oranlarını düşürmek için, istihdamı artırmaya yönelik politikalar uygulanması, yeni iş alanları yaratılması, eğitim ve beceri geliştirme programlarının teşvik edilmesi gibi önlemler alınması gerekmektedir. Uygulanacak politikaların işsizliği azaltması kentsel stresi de azaltacaktır.

Kişi başına düşen borç, kentsel stresi artırabilme potansiyeline sahiptir çünkü bireylerde oluşan borç yükü, maddi güçlükler ve kaygı yaratabilmektedir. Borçların geri ödenememesi durumu ise, bireylerin finansal sorunlarının daha da artmasına ve psikolojik olarak da etkilenmelerine neden olabilmektedir (Sinclair vd., 2024). Özellikle kentlerde, yüksek yaşam maliyetleri, yetersiz gelir, yüksek kiralar, yüksek eğitim maliyetleri ve sağlık giderleri, bireylerin borçlanmasına nedendir. Kişilerin bireysel ve toplumsal yaşam kalitesini olumsuz etkilemekte ve maddi sıkıntılar yaratarak kentsel stresi artırmaktadır. Kişi başına düşen borç yükü, bireylerin kaygı düzeylerini artırmakta ve özellikle de borcun ödenmesi için gelir yetersiz olduğunda depresyona ve umutsuzluğa neden olabilmektedir. Borçların geri ödenmesi konusundaki stres, bireylerin diğer önemli konulara odaklanmalarını engelleyebilmektedir. Borçlarının yükü altında olan kişiler, işlerine, ailelerine ve diğer sorumluluklarına odaklanmakta zorlanmaktadır. Bu durum, iş performansını, aile içi ilişkileri ve genel yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Sosyal güvenlik, kentsel stresi azaltıcı bir faktördür ve bireylerin ekonomik, psikolojik ve sosyal sağlıklarına olumlu katkılar sağlamaktadır. Kentlerde yaşayan bireylerin birçoğu, işsizlik, düşük ücretler, sağlık problemleri ve diğer finansal zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Kuświk, 2013). Sosyal güvenlik, bu bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek için devlet tarafından sunulan hizmetlerdendir. Bu hizmetler arasında işsizlik ödenekleri, sağlık hizmetleri, emeklilik maaşları, sosyal yardımlar ve diğer benzeri yardımlar yer almaktadır.

Sosyal güvenlik sistemi, bireylerin finansal zorluklarıyla başa çıkmalarına yardımcı olmakta ve böylece kentsel stresin azalmasına imkân sağlamaktadır. İşsizlik ödenekleri, bireylerin iş kaybettiklerinde maddi kaynaklarını kaybetmelerini engellemekte ve iş arama sürecinde finansal güvenlik sağlamaktadır. Sağlık hizmetleri, bireylerin sağlık sorunlarına erişmelerine ve tedavi edilmelerine olanak tanımaktadır. Emeklilik maaşları, bireylerin yaşlılık döneminde maddi açıdan desteklenmelerine yardımcı olmaktadır. Sosyal güvenlik, aynı zamanda, bireylerin kaygı düzeylerini azaltmakta ve psikolojik sağlıklarını iyileştirmektedir. Finansal sorunlar, bireylerin psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Bu durum kentsel stresi arttırma eğilimindedir. Sosyal güvenlik, finansal güvence sağlayarak, bireylerin psikolojik sağlıklarını ve yaşam kalitelerini iyileştirmeye olanak sağlamaktadır.

Hane halkı satın alma gücü, kentsel stres üzerinde etkin bir rol oynamaktadır. Hane halkı satın alma gücünün azalması, temel ihtiyaçların karşılanmasını zorlaştırabilmekte ve finansal güçlükler nedeniyle stres seviyesini artırabilmektedir. Örneğin, yüksek konut fiyatları nedeniyle, kentlerde yaşayan bireylerin birçoğu, uygun fiyatlı konutlara erişimde zorluk çekmektedir. Bu durum da yeterli (erişilebilir) bir konuta sahip olmak için daha fazla para ödemek zorunda olmak demektir. Yüksek konut maliyetleri, hane halkı bütçesinde önemli bir paya sahip olduğu için, bireylerin diğer temel ihtiyaçları karşılamak için daha az para harcaması gerekmektedir. Benzer şekilde, düşük ücretler ve işsizlik, hane halkı satın alma gücünü azaltmakta ve bu da bireylerin diğer temel ihtiyaçlarını karşılamalarını zorlaştırmaktadır. Daha az para kazanmak, kentlerde yaşayan bireylerin günlük hayatlarında finansal zorluklarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu durumda, hane halkı bütçesindeki darboğaz, yetersiz beslenme, sağlık problemleri, eğitim ve kültürel etkinliklere erişim gibi diğer alanlarda da hissedilmektedir.

4. TÜRKİYE'DE EKONOMİK GÖSTERGELERİN KENTSEL STRES BAĞLAMINDA ELE ALINMASI

Her ülkenin gücü temelde ekonomisinin gücüne bağlıdır. Türkiye'de de ekonomik yapının anlaşılması için makroekonomik ve finansal göstergelerin ele alınması gerekmektedir. Ülkenin ekonomik durumunu, performansını ve sürdürülebilirliğini değerlendirmek için büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, cari işlemler dengesi, faiz oranı, döviz kuru ve rezervleri, dış borç, kamu maliyesi, yatırım ve tüketim eğitimi gibi parametrelerin değerlendirilmesi gerekmektedir (Dolu ve Kuvvetli, 2023).

Peki kentsel stresin ekonomik boyutunu anlamak adına sadece ekonomik olarak değerlendirmek ne kadar doğru olacaktır? Toplumsal yaşamda insanlar ülkenin ekonomik gücünden aldığı payı değerlendirmektedir. Kentsel stres yaşam kalitesiyle doğrudan ilişkili bir kavramdır. Temel insani ihtiyaçların yanı sıra refah seviyesini kentsel stres ile ilişkilendirmek mümkündür. Ekonomik boyut ele alınırken, ekonominin etki ettiği sosyal yapının varlığının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu nedenle kentsel stres kavramını yalnızca ekonomik bağlamda değil sosyo-ekonomik bağlamdan ele almamız gerekmektedir. Türkiye’de sosyo-ekonomik göstergeler ekonomik performansın yanında toplumsal refah düzeyini, yaşam kalitesini ve sosyal gelişimi ölçebilmek adına kullanılmaktadır.

Türkiye’de sosyo-ekonomik göstergeler olarak kabul edilen parametreler; kişi başına düşen gelir (GSYH), yoksulluk oranı, işsizlik ve istihdam oranları, eğitim düzeyi ve okuryazarlık oranı, yaşam beklentisi ve sağlık göstergeleri, gelir dağılımı ve Gini katsayısı, kentleşme oranı, konut sahipliliği ve konut şartları, çalışma koşulları ve sosyal güvence, İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) olarak şekillenmektedir (Şener vd., 2014). Bu temel veriler kentsel stres üzerinde pozitif ve negatif etkilere sahiptir. Tablo 1’de ve Tablo 2’de Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından belirlenen veri setlerine göre ekonomik, sosyo-ekonomik, kentsel stres bağlamında kabul edilmiş ana bileşenler pozitif ve negatif yönlü etkiler altında değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Ekonomik Parametreler (Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur)

TÜİK Veri Seti	Ekonomik Parametreler	Alt Parametreleri	Kentsel Stres Etki Yönü
Ekonomik Güven	Ekonomik Güven	Ekonomik Güven Endeksi	Pozitif
	Tüketici Güven	Tüketici Güven Endeksi	Pozitif
	Hizmet, Perakende Ticaret ve İnşaat Güven	<ul style="list-style-type: none"> • Perakende Ticaret Sektörü Güven Endeksi • İnşaat Sektörü Güven Endeksi • Hizmet Sektörü Güven Endeksi 	Pozitif
Enflasyon ve Fiyat	Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE)	Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE)	TÜFE artarsa kentsel stres artar. Negatif
	Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi (Tarım ÜFE)	Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi (Tarım ÜFE)	Negatif
	Tarımsal Girdi Fiyat Endeksi (TGFE)	Tarımsal Girdi Fiyat Endeksi (TGFE)	Negatif
	Hizmet Üretici Fiyat Endeksi (H-ÜFE)	Hizmet Üretici Fiyat Endeksi (H-ÜFE)	Negatif
	Satın alma Gücü Paritesi (SGP)	Satın alma Gücü Paritesi (SGP)	Değişken. Yerelde zorluk yaratırken ithalde opsiyon sağlar.
	Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE)	Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE)	Negatif
	Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi (YD-ÜFE)	Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi (YD-ÜFE)	Negatif
	Finansal Yatırım Araçları İstatistikleri	Finansal Yatırım Araçları İstatistikleri	Pozitif

Genellikle ekonomik göstergelerdeki olumsuz eğilimler, bireylerin yaşam maliyetlerini ve ekonomik güvenliklerini tehdit ederek kentsel stresi artırmaktadır (negatif etki). Ancak bazı durumlarda olumlu gelişmeler de kentsel stresi hafifletebilmektedir (pozitif etki). Bu nedenle her bir parametrenin kentsel strese olan etkisi farklılık göstermektedir.

Tablo 2: Sosyo-Ekonomik Parametreler (Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur)

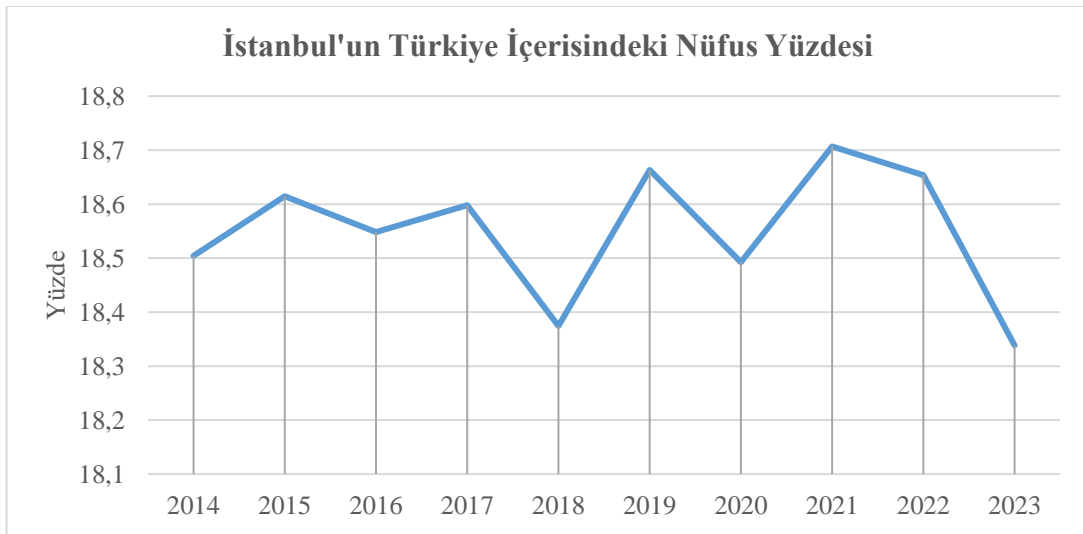
TÜİK Veri Seti	Sosyo-Ekonomik Parametreler	Alt Parametreleri	Kentsel Stres Etki Yönü
Gelir, Yaşam, Tüketim ve Yoksulluk	Özel Konulu Gelir ve Yaşam Koşulları İstatistikleri	<ul style="list-style-type: none"> Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı Modülü Sağlık Modülü Yaşam Kalitesi Modülü 	Dezavantajlı durumlar haricinde “Pozitif”
	Zaman Kullanımı İstatistikleri	Cinsiyete, yaşa, faaliyet türüne göre geçirilen zaman	Faaliyet türüne göre değişken
	Gelir Dağılımı İstatistikleri	<ul style="list-style-type: none"> Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Bölgesel Sonuçlara Göre Hane halkı Kullanılabilir Gelire Göre Fertlerin Esas İş Gelirlerine Göre 	Gelir yükseldikçe kentsel stres azalır
	Yaşam Memnuniyeti	Mutluluk kaynağı, umut düzeyi, güvenlik, memnuniyete dair farklı bileşenler	Pozitif
	Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri	<ul style="list-style-type: none"> Görelî Yoksulluk İstatistikleri Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre 	Yoksulluk arttıkça kentsel stres artar

		<ul style="list-style-type: none"> • Bölgesel Sonuçlara Göre Hane halkı Kullanılabilir Gelire Göre • Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelir Gruplarına Göre 	
	Hane halkı Tüketim Harcaması İstatistikleri	Hane halkı Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı, Türkiye ve Bölgesel sonuçlar	Temel yaşam harcamaları ve maliyetleri arttıkça kentsel stres artar.
İstihdam, İşsizlik ve Ücret	İşgücü İstatistikleri	<ul style="list-style-type: none"> • İşgücü Girdi ve Maliyet Endeksleri • İşgücü Maliyeti İstatistikleri • Nüfusun İşgücü Durumu <ul style="list-style-type: none"> • İstihdam • İşsizlik ve Ek Göstergeler • İşgücüne Dahil Olmayanlar 	İşsizlik artarsa kentsel stres artar. İstihdam artarsa kentsel stres azalır. Duruma bağlı değişken
	İşgücü Girdi, İşgücü Maliyeti ve Kazanç İstatistikleri	<ul style="list-style-type: none"> • İl Düzeyinde Sonuçlar • Bölgesel Sonuçlar • Ücretli Çalışan İstatistikleri • Aylık Çalışma Süreleri ve Brüt Ücret • Yıllık Brüt Kazanç ve Bileşenleri • Çocuk İşgücü İstatistikleri 	Ücret arttıkça kentsel stres azalır.

4. İSTANBUL'DA KENTSEL STRESİN EKONOMİ BOYUTU

İstanbul, 2023 yılında Türkiye'nin yaklaşık %18,33'lük nüfusunun yaşadığı, nüfus açısından en kalabalık şehridir. Bir ülkenin tüm nüfusunun neredeyse 1/5'lik nüfusuna ev sahipliği yapan bir şehirde yaşayanların hissettiği kentsel stres azımsanmayacak seviyededir. Ve bu nüfus yoğunluğu İstanbul'da 2021 yılı sonrasında azalıyor gibi görünse de son 10 yıl içerisinde hep %18'lik bir oranın üzerinde seyretmiştir (Şekil 3). İstanbul, bu kadar yoğun bir nüfus ile başa çıkarken aynı zamanda Türkiye'nin en büyük ekonomik merkezidir. Hizmet sektörü, ticaret ve turizm gibi alanlarda önemli ekonomik fırsatlar sunarken, hızlı nüfus artışı ve yoğun göç gibi etmenlerle birlikte şehrin ekonomik büyüklüğü, sosyal ve çevresel dinamikleri ile şekillenen karmaşık bir tablo sunmaktadır. İstanbul'da yüksek yaşam maliyetleri, sosyal eşitsizlikler ve çevresel koşullar gibi karmaşık yapılarından kaynaklanan bireylerin günlük hayatlarında deneyimledikleri psikolojik ve fizyolojik zorlanmalar kentsel stresi tetiklemektedir. Bireyler çoğu zaman trafik yoğunluğu, konut maliyetleri, işsizlik oranları, yüksek gıda ve ulaşım fiyatları gibi çeşitli stres faktörleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle COVID-19 pandemisi, İstanbul'da kentsel stresin artmasına ve ekonomik etkilerin daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur. Pandemi süresince telekomünikasyonun artması, bireylerin ulaşım ve iş yükü ile ilişkili stres faktörlerini azaltmış, ancak bu durumun sürdürülebilir olması için altyapı ve sosyal hizmetlerde iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir (Peker ve Cengiz, 2021; Erdoğan ve Watson, 2022).

Şekil 3: İstanbul Nüfusunun Türkiye Nüfusu İçerisindeki Oranı (TÜİK, 2024d Verileri Alınarak Tarafımızdan Hazırlanmıştır)

İstanbul’da kentsel stresin ekonomik boyutuna bakıldığında bireylerin geçim zorlukları, istihdam sorunları ve yüksek yaşam maliyetleri ön plana çıkmaktadır. Temel gıda ve tüketim fiyatları, ulaşım giderleri ve trafik yoğunluğu, gelir eşitsizliği ve işsizlik, enflasyon ve satın alma gücü, konut ve kira maliyetleri gibi veriler kentsel stresin ekonomik boyutunun şehir ölçeğinden izlenmesine olanak sağlamaktadır. Ekonomik boyutları yalnız başına düşünmek doğru değildir. Ekonominin etkisi olduğu gibi sağlık üzerindeki etmenler nedeniyle de ekonomik kayıplar oluşabilmektedir. Kentsel stresin sağlık üzerindeki etkileri, iş gücü verimliliğini azaltarak ekonomik büyümeyi tehdit edebilmektedir. Stres kaynaklarıyla başa çıkmak için artan harcamalar, kamu kaynaklarının başka alanlara yönlendirilmesini zorlaştırmaktadır (Cardon & Patel, 2015). Ayrıca İstanbul’un kentsel planlaması, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleyecek şekilde yapılmadığında, kentsel stresin daha da derinleşmesine yol açabileceği gerçeği de tartışılması gereken önemli bir konudur (Balcı vd., 2022). Fakat bu çalışmada yalnızca ekonomik nedenler değerlendirilmiştir. Tablo 3’te kentsel stres endeksi modelinin ekonomi boyutu tanımlanmaktadır. Kentsel stresin ekonomi boyutu altında iş gücü, gelir düzeyi, tüketici dinamikleri, barınma ekonomisi, iş gücü memnuniyeti ana bileşenler olarak tanımlanmıştır. Beş ana bileşen altında ise toplam on dört gösterge alt bileşeni tanımlanmıştır. Bulgular kısmında bu modelin ortaya koyduğu parametrelerin İstanbul açısından kentsel strese olan etkilerine yer verilmiştir.

Tablo 3: Kentsel Stres Endeksi Modeli Ekonomi Boyutu (Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur)

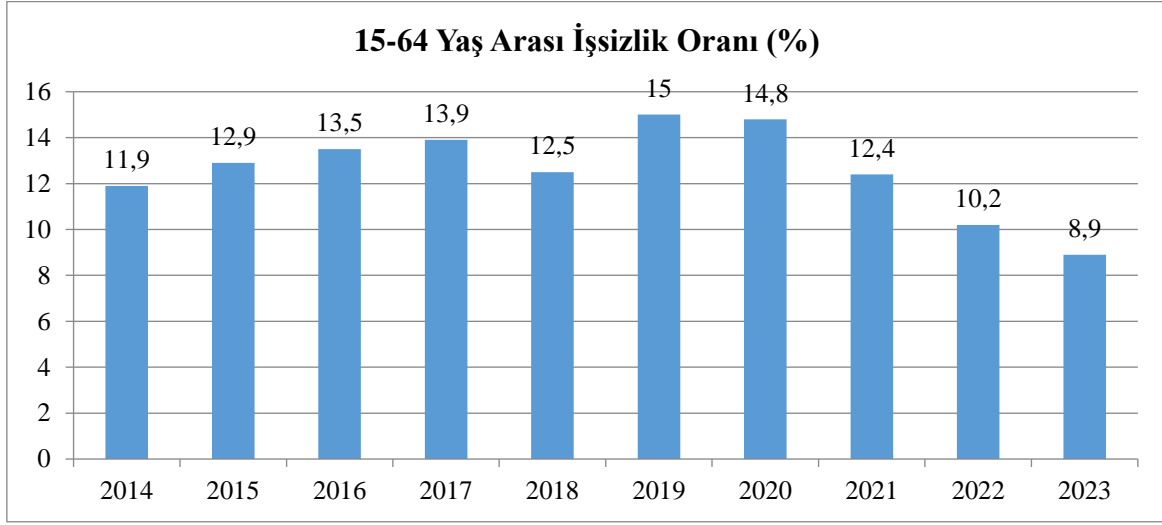
Ana Bileşen	Alt Bileşen
İş gücü	İşsizlik oranı
	İstihdam oranı
	Sigortalı çalışan sayısı
	Toplam girişim sayısı
Gelir düzeyi	Kişi başına düşen GSYH
	Yoksulluk oranı
	Hane halkı gelir düzeyi
Tüketici dinamikleri	Tüketici fiyat endeksi (TÜFE)
	Bin kişi başına otomobil sayısı
	Hane halkı tüketim harcaması
Barınma ekonomisi	Konut satışları
	Konut kiralama
İş gücü memnuniyeti	Çalışma saatleri
	İş-ev arasında geçen süre

5. BULGULAR

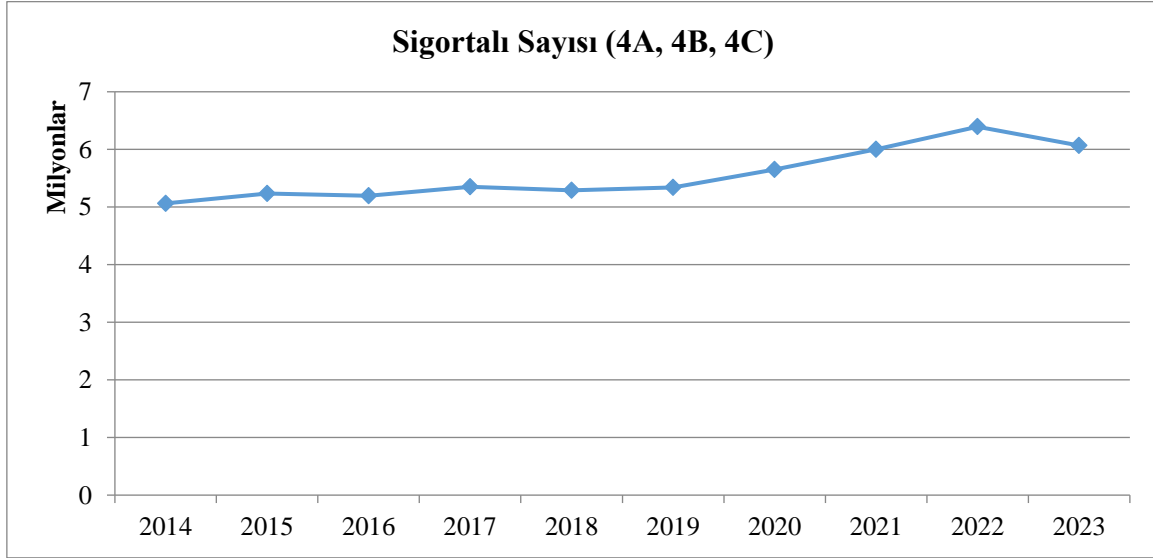
Gelir dağılımındaki dengesizlik ve yüksek işsizlik oranları, bireylerin ekonomik stresini artırır. Ekonomik fırsat eşitsizliği, yoksulluk oranlarını yükseltir ve bireylerin kentte ekonomik güvenlikten yoksun hissetmesine neden olur. Özellikle genç nüfus ve kadınlar için işsizlik oranlarının yüksek olması, bu gruplar üzerinde daha yoğun bir stres yaratır. Kentsel stres endeksi modelinin ekonomi boyutu içerisinde tanımlanan verilere göre İstanbul ele alındığında, son yıllarda artan konut satış ve kira fiyatları, akaryakıt zamları ile artan ulaşım maliyetleri, üretim maliyetlerindeki artışa paralel olarak artan yaşam maliyeti ve çalışan ücretlerine yapılan düşük oranlı artışlar temel ihtiyaçları karşılayabilme oranındaki düşmeye neden olmuştur. İşsizlik oranındaki artış, hane halkı gelir dağılımında yoksulluğun artması gibi ekonomik faktörler, İstanbul'da yaşayan insanların kentsel strese maruz kalma oranını artırmıştır. Yıllık gıda enflasyonundaki artışlar göz önüne alındığında 10.000 TL'yi geçen açlık sınırı ve 33.000 TL'yi geçen yoksulluk sınırı aylık net asgari ücretin oldukça üzerinde kalmıştır. İstanbul'daki 100 m² konut kira fiyatının açlık sınırının üzerinde olduğu görülmektedir.

İş gücü ana bileşeni altında işsizlik oranı, istihdam oranı, sigortalı çalışan sayısı ve toplam girişim sayıları alt bileşen olarak tanımlanmıştır. İstanbul'da 2014-2023 yılları arasındaki 15-64 yaş arası işsizlik oranı Şekil 4'te verilmiştir. Buna göre 2019 yılı itibariyle işsizlik oranında azalma olduğu görülmektedir. Ancak 2023'teki yaklaşık %9'luk işsizlik oranı, 15 milyon nüfuslu İstanbul için yaklaşık 1 milyon 350 bin kişilik bir işsizlik oranını ifade etmektedir. Bu da Türkiye'deki birçok ilin toplam nüfusundan daha fazla insanın işsiz olduğu anlamına gelmektedir. İşsizlik oranının yükselmesi kentsel stresi arttırmaktadır. Şekil 5'te ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın sigortalı sayısı verilmiştir. Veriler incelendiğinde 2019 yılına kadar sosyal güvence sahibi kişilerin sayısı dalgalı halde ilerlerken 2019 yılı itibariyle artışa geçtiği görülmektedir. Ancak 2022 yılından 2023 yılına geçilirken sosyal güvence kayıtlarında bir azalma göze çarpmaktadır. 2023 yılında yaklaşık 6 milyon kişi sosyal güvence altındadır. Sosyal güvenlik açısından kayıtlı olması bireylerin kentsel stres düzeyinin azalmasında rol oynamaktadır.

Şekil 4: 2014-2024 Yılları Arasında İstanbul'da İşsizlik Oranı (TÜİK, 2024d)

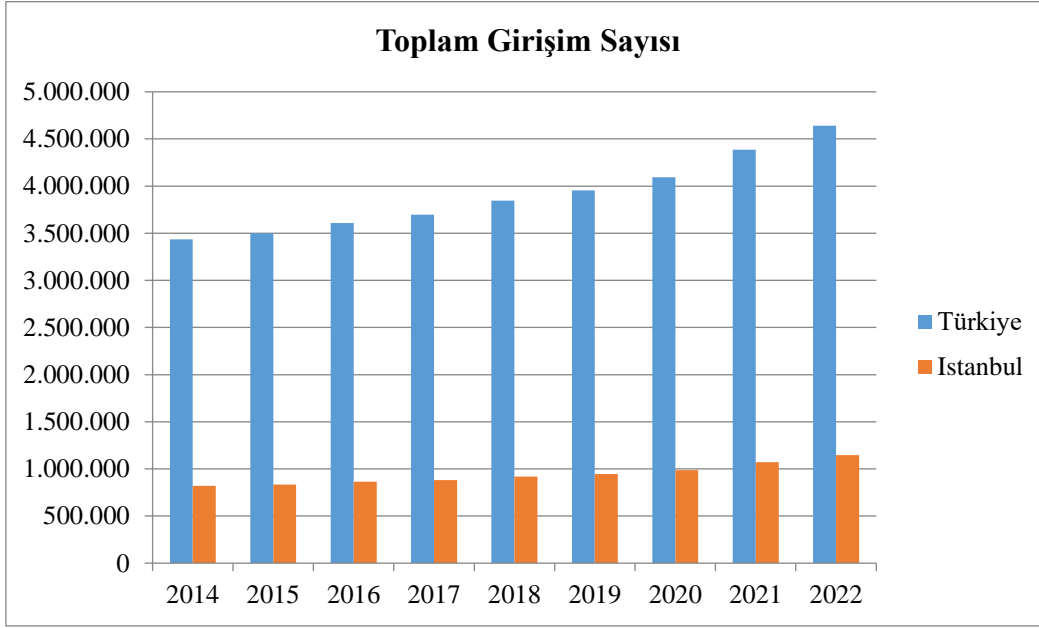
Şekil 5: Sigortalı Sayısı (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2020)

İş Kayıtları Sistemi, devlet tarafından yasal olarak kayıt altına alınan tüm ekonomik birimlerin adres, kimlik, sınıflandırma değişkenleri ve demografik bilgilerini içermektedir. Bu sistem, ekonomik faaliyet gösteren her birimin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya katkısını izlemeyi amaçlamaktadır. Avrupa Birliği yönetmeliklerinde tanımlanan birim ve sınıflandırma standartlarına uygun olarak idari kayıtlar kullanılarak sürekli güncellenmektedir. 2014-2022 yılları arasında yıllık iş kayıtlarına dayalı girişim sayıları incelendiğinde hem Türkiye'de hem İstanbul'da girişim sayılarının arttığı görülmektedir (Şekil 6). 2022 yılında İstanbul, Türkiye genelindeki girişimlerin %26,8 payını oluşturarak en yüksek girişim faaliyeti gösteren il olmuştur. Yine aynı yıl ölen (işlemlerini sonlandıran) girişim sayısının en yüksek payına

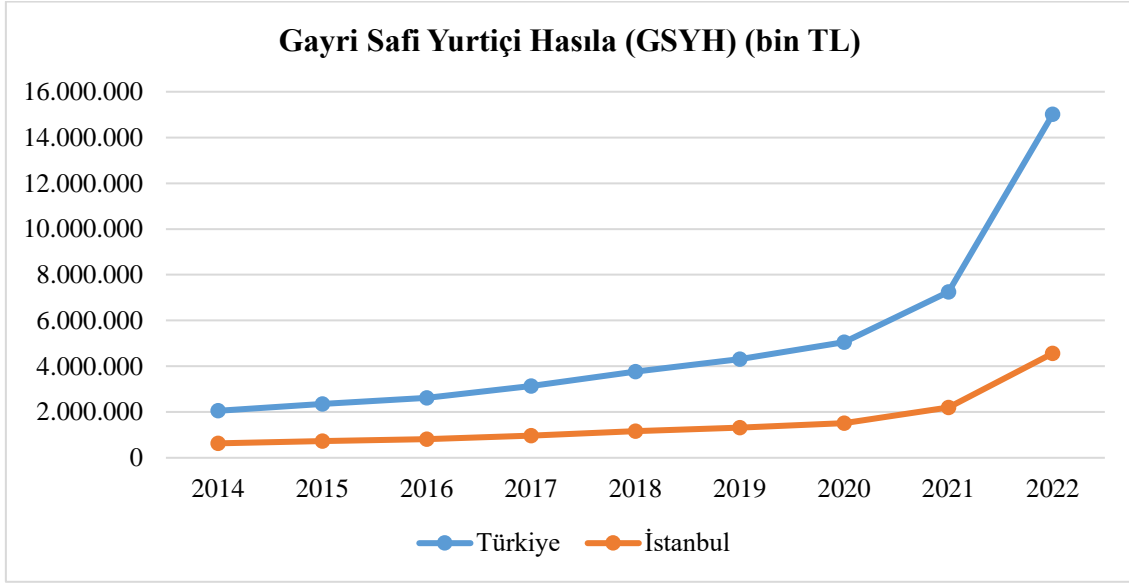
(%27,8) sahip olan il de İstanbul olmuştur. 2022 yılında girişimlerde en yüksek payı %35,5 oranı ile toptan ve perakende ticaret sektörü göstermiştir (TÜİK, 2023). İstihdam yaratma anlamında önemli bir gösterge olan girişimler arttıkça kentsel stres azalsa da bu girişimler azalmaya başlayıp istihdamın yerini işsizlik aldığı anda, kentsel stres artış göstermektedir.

Şekil 6: Yıllık İş Kayıtlarına Dayalı Girişim Sayıları (TÜİK, 2023)

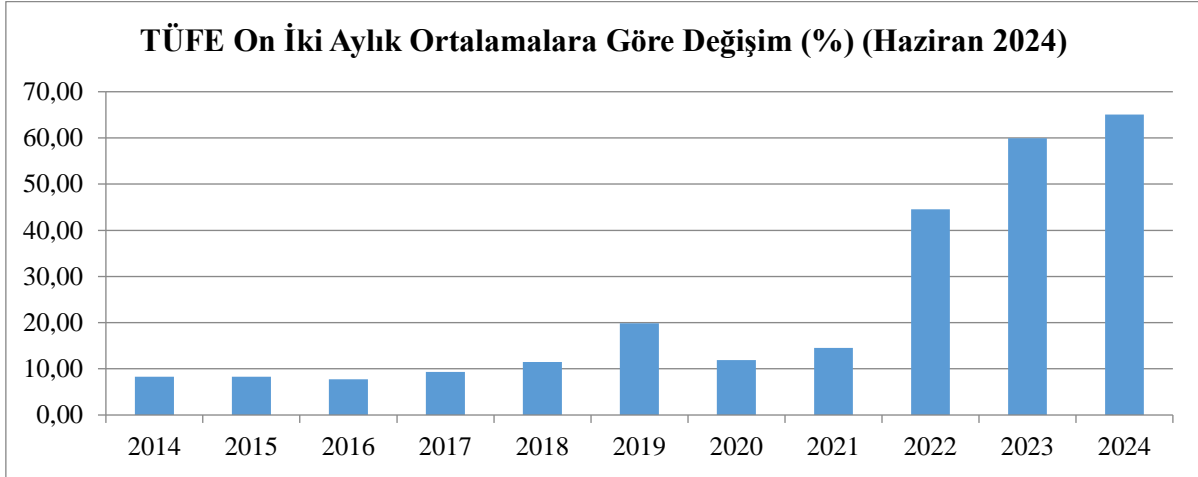

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), ülke sınırları içinde belirli bir dönemde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin parasal değeri olarak kabul edilmektedir. GSYH, ülkenin ekonomik büyüklüğünü ve ekonomik performansını değerlendirmede en yaygın kullanılan göstergelerden biridir. Kentsel stresin ekonomik boyutunun anlaşılması adına da GSYH önemli bir veri olarak kabul edilmiştir. Şekil 7’de hem Türkiye’de hem de İstanbul’da GSYH TL bazında yıllara göre düzenli bir artış izlediği görülmektedir. Özellikle 2021 yılından 2022 yılına geçildiğinde TL bazında GSYH’nin yaklaşık iki kat arttığı görülmektedir. GSYH’nin USD (\$) değerlerine bakılacak olduğunda, 2018 yılında 16.339\$ iken, 2020’de 13.925\$, 2022’de ise 17.349\$ ile son dört yıl içerisinde bir azalma bir de artma durumu görülmektedir. Türk lirasının dolar karşısındaki değer kayıplarının yansımaları olarak bakıldığında TL’nin USD karşısındaki değer kaybı net bir şekilde görülmektedir. Ayrıca Türkiye’de pek çok ürünün yurtdışından ithal edildiği düşünüldüğünde, satın alım gücünün giderek azaldığı anlaşılmaktadır. Bu da kentsel stres üzerinde negatif yönlü etkinin görülmesine neden olmaktadır.

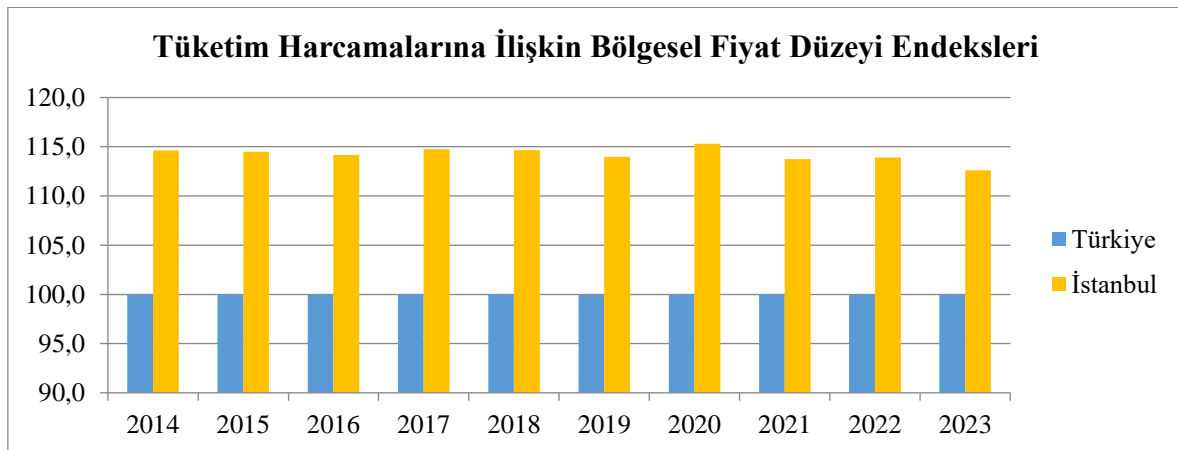
Şekil 7: GSYH (Bin TL) (TÜİK, 2024d)

İstanbul gibi büyük şehirlerde gıda fiyatları, ülke geneline göre daha yüksek seviyelerde seyretmektedir. Yüksek gıda fiyatları, geçim sıkıntısını derinleştirerek ekonomik baskı yaratmaktadır. Tüketiciler, bu nedenle yaşam kalitesinden ödün vermek zorunda kalıp uzun vadede psikolojik bir stres kaynağı halinde temel ihtiyaçlarını karşılama problemini çözmeye çalışmaktadır. Enflasyon oranının yüksek olduğu dönemlerde, tüketicilerin satın alma gücü düşmekte ve bireyler gelirlerinin büyük bir kısmını zorunlu ihtiyaçlara ayırmak zorunda kalmaktadır. İstanbul'da yüksek enflasyon, yaşam maliyetlerinin hızla artmasına neden olarak ekonomik stresi arttırmaktadır. Şekil 8'de verilen TÜFE son on yılda yıllık bazda TÜFE değişiminde görüldüğü üzere, 2022 yılında 2021 yılına göre artış 4 katında olmuştur. 2023 ve 2024 yıllarında da artış devam etmiştir.

Şekil 8: TÜFE On iki Aylık Ortalamalara Göre Değişim (%) (Haziran 2024), (TÜİK, 2024a)

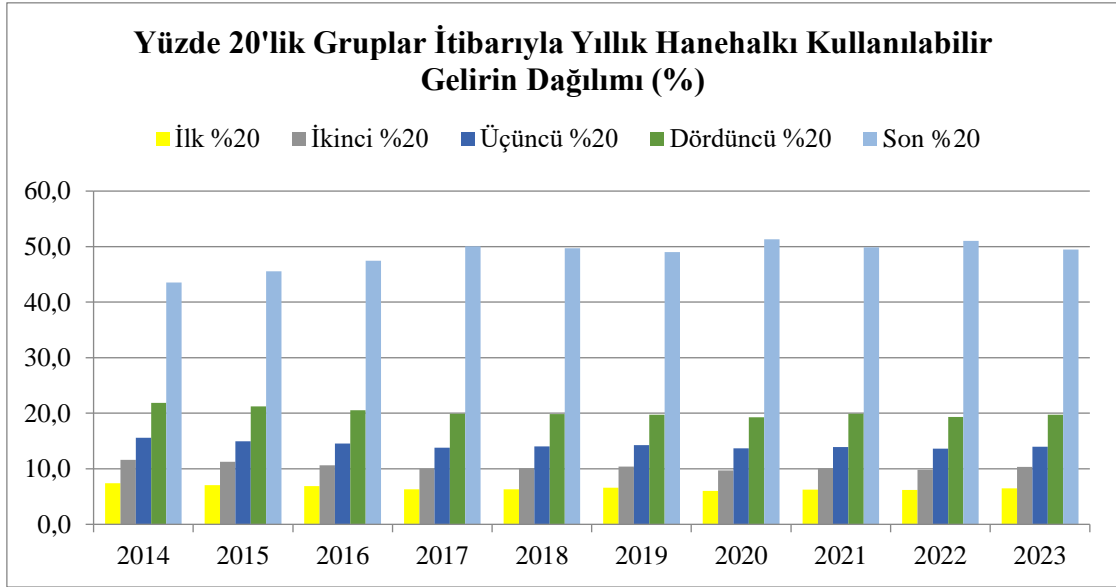
Tüketim harcamalarına ilişkin bölgesel fiyat düzeyi endekslerine bakıldığında (Şekil 9), İstanbul'daki yaşam pahalılığı gözler önüne serilmektedir. Burada Türkiye endeksi 100 olarak alındığında İstanbul endeksinin sürekli olarak 110 rakamının üzerinde seyrettiği görülmektedir. Bu da İstanbul'daki fiyat endeksinin Türkiye genelinin fiyat endekslerinden daha yüksek olduğunu, yani İstanbul'da yaşamın Türkiye geneline oranla daha maliyetli olduğunu göstermektedir. Gıdaya erişim, tüketici harcamalarında kısıtlanma baskısı uzun vadede kentsel stresi arttıracaktır.

Şekil 9: Tüketim Harcamalarına İlişkin Bölgesel Fiyat Düzeyi Endeksleri (TÜİK, 2024a)

Toplumda, ortalama yaşam standartlarına kıyasla belirli bir sınırın altında gelire sahip bireyler görece yoksul kabul edilmektedir. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'sine göre belirlenen yoksulluk sınırına göre, 2023 yılında Türkiye'de yoksulluk

oranı 0,9 puan düşerek %13,5 olarak gerçekleşmiştir. Medyan gelirin %60'ı temel alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre hesaplanan yoksulluk oranı ise geçen yıl %0,3 azalmış ve %21,3'e ulaşmıştır (TÜİK, 2024b). En düşük yoksulluk oranı fert medyan gelirinin %50'sine bakıldığında ise hane halkı tipine göre çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanelerde görülmüştür. Aynı araştırma sonuçlarına göre okur-yazar olmayanların %25,4'ü ile bir okul bitirmeyenlerin %23,6'sı, lise altı eğitimlilerin %13,6'sı, lise ve dengi okul mezunlarının ise %7,2'si yoksul olarak hesaplanmıştır. Yükseköğretim mezunlarının ise %2,7'si yoksul olarak değerlendirilmiştir. TÜİK Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2023 istatistik verilerine göre, en yüksek eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine sahip olan en üst %20'lik dilimin toplam gelirden aldığı payın bir önceki yıla göre 0,7 puanlık bir artış göstererek %48,7'ye ulaşmıştır. Buna karşılık, en düşük gelire sahip %20'lik dilimin toplam gelirden aldığı pay ise 0,1 puan artarak %6,1 olarak kaydedilmiştir. Yoksulun daha yoksul, zengin ise daha zengin olduğu görülmektedir (Şekil 10).

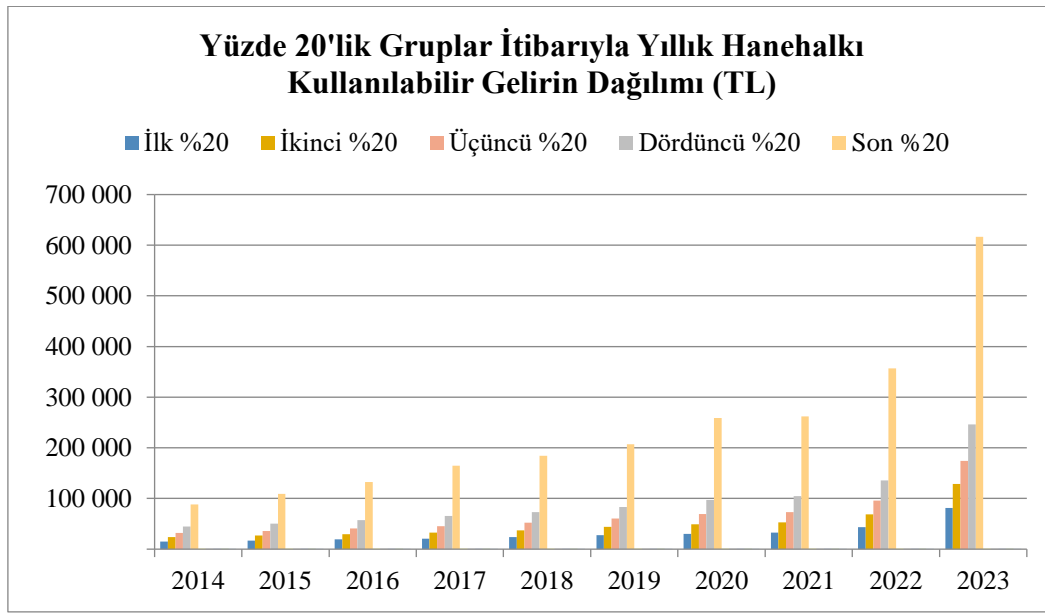
Şekil 10: Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Hane Halkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı (%) (TÜİK, 2024b)

Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçen Gini katsayısı, sifra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliğe, bire yaklaştıkça ise eşitsizliğe işaret etmektedir. Gini katsayısının hesaplanmasında, hane ve fertlerin yıllık toplam gelirlerinden gelir referans dönemi içerisinde ödenen vergiler ve diğer hanelere veya bireylere yapılan düzenli transferler düşülerek elde edilen hanehalkı kullanılabilir geliri dikkate alınmaktadır. Son yapılan araştırma sonuçlarına göre, Gini katsayısı

bir önceki yıla kıyasla 0,005 puan artış göstererek 0,420 olarak tahmin edilmiştir. Tüm sosyal transferler hariç tutulduğunda bu değer 0,488; yalnızca emekli ve dul-yetim maaşları hariç tutulduğunda ise 0,431 olarak hesaplanmıştır. En yüksek yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin, tek kişilik hanelerde olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye'de 2023 yılı anket sonuçlarına göre, yıllık ortalama hane halkı kullanılabilir geliri %84,1 oranında artış göstererek 181.200 TL seviyesine ulaşmıştır (Şekil 11).

Şekil 11: Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Hane Halkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı (TL) (TÜİK, 2024b)

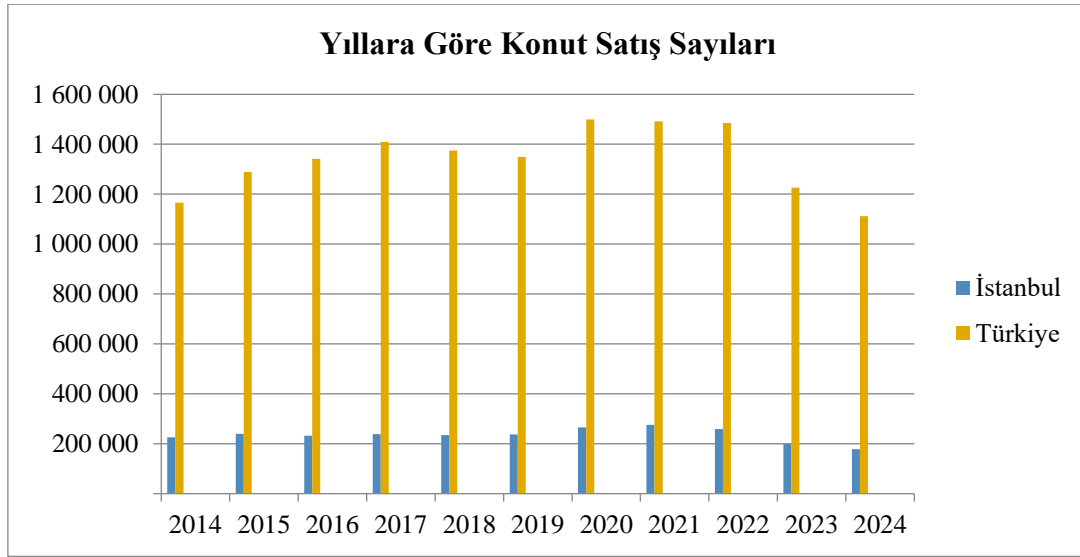

2023 yılı itibarıyla oturlan konuta sahip olanların oranı, bir önceki yıla göre 0,5 puan azalarak %56,2 olarak hesaplanmıştır. Aynı dönemde, kirada oturanların oranı %27,8, lojmanda oturanların oranı %0,9 ve kendi konutunda oturmamakla birlikte kira ödemeyenlerin oranı %15,1 olarak belirlenmiştir. Bu durumu destekler nitelikte yıllara göre konut satışları da gösterilebilir. Şekil 12'de görüldüğü üzere hem Türkiye hem İstanbul genelinde konut satışları düşmektedir. Ayrıca İstanbul'da konut ve kira maliyetleri Türkiye ortalamasının çok üzerindedir. Bu durum, özellikle dar gelirli aileler ve genç nüfus için önemli bir ekonomik stres kaynağı oluşturmaktadır. Kiraların yüksek olması, kentte yaşam maliyetini artırırken, düşük gelirli bireyler için uygun konut bulma sürecini zorlaştırmaktadır.

Sahibinden.com internet sitesinin Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM) ile yaptığı iş birliği sonucu hazırlanan değerlendirme raporuna göre (BETAM, 2024), 2022 Mart ayında 8.656 TL olan Türkiye geneli ortalama satılık konut

ilan m² fiyatı 2023 Mart ayında 19.215 TL'ye yükselmiştir. Artış oranı yaklaşık yüzde 122 olarak karşımıza çıkmaktadır. Şubat ayındaki değerleriyle kıyaslandığında, satılık konut cari fiyatlarındaki yıllık artış oranının üç büyükşehirde düştüğü görülmektedir. Şubat'tan Mart'a yıllık artış oranı İstanbul'da yüzde 127'den yüzde 112,6'ya, Ankara'da yüzde 141,7'den yüzde 138,3'e, İzmir'de ise yüzde 133,5'ten 124,8'e gerilemiştir. Satılık konut ilan m² ortalama fiyatları İstanbul'da 27.222 TL'ye, Ankara'da 13.214 TL'ye ve İzmir'de 21.852 TL'ye yükselmiştir. Kiralık ilan m² fiyatlarındaki yıllık artış oranları Ankara'da ve İzmir'de yükselirken İstanbul'da düşmüştür. Yıllık kira fiyatı artış oranı Şubat'tan Mart'a, Ankara'da yüzde 153'ten yüzde 199'a, İzmir'de yüzde 182,1'den yüzde 186,5'e yükselmiş, İstanbul'da ise yüzde 138,5'ten yüzde 127'ye düşmüştür. Ortalama kiralık konut ilan m² fiyatları İstanbul'da 122,2 TL, Ankara'da 77,5 TL, İzmir'de ise 93,1 TL'dir (BETAM, 2024).

Şekil 12: Yıllara Göre Konut Satış Sayıları (TÜİK, 2024d)

Maddi ve sosyal yoksunluk oranı hesaplanırken hane düzeyinde otomobil sahipliği, beklenmedik ekonomik harcamaları karşılayabilme, evden uzakta bir haftalık tatil masraflarını karşılama, kira veya konut kredisi ile faizli borçları ödeme gücü, iki günde bir et, tavuk veya balık içeren bir öğün yiyebilme, evin ısınma gereksinimlerini karşılama ve eskiyen mobilyaları yenileyebilme gibi göstergeler dikkate alınmaktadır (TÜİK, 2024c). Fert düzeyinde maddi ve sosyal yoksunluk oranı hesaplanırken dikkate alınan göstergeler, eskimiş giysilerin yerine yenisini alabilme, düzgün iki çift ayakkabıya sahip olabilme, ayda en az bir kez tanıdıklarla bir araya gelebilme, ücretli boş zaman etkinliklerine katılabilmek, kendini iyi hissetmek için belirli bir miktar para harcıyabilme ve kişisel kullanım amacıyla internete erişim imkanına sahip olma

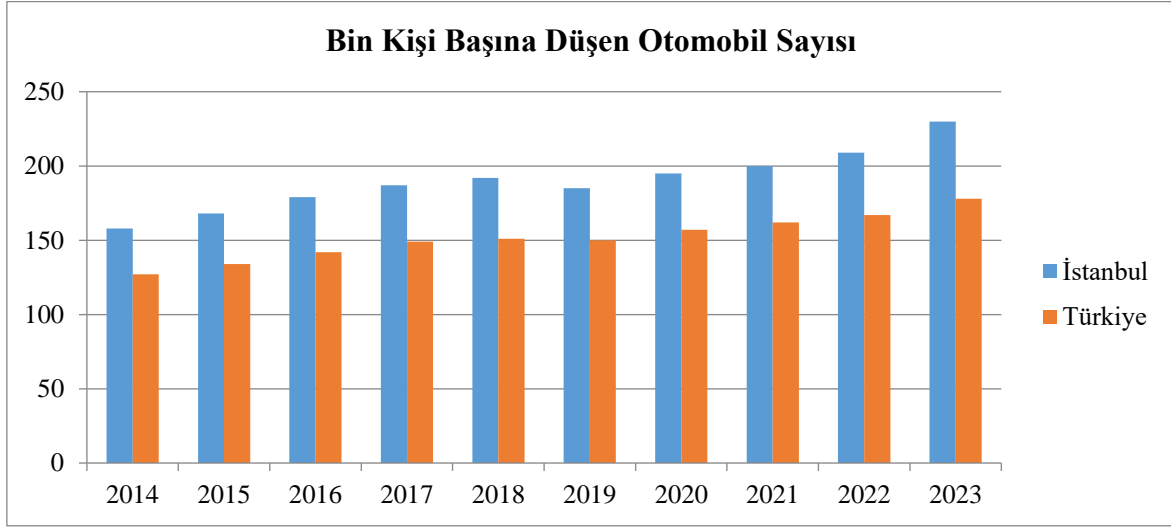
olarak tanımlanmaktadır. Bu on üç göstergeden en az yedisini karşılayamayan bireylerin oranı 2022 yılında %16,6 iken, 2023 anket sonuçlarına göre 2,2 puan azalarak %14,4 olarak tahmin edilmiştir (TÜİK, 2024c).

İstanbul'da işe gidip gelme süreleri oldukça değişken olmakla birlikte ortalama 48 dakika olarak ölçülmüştür (Page, 2024). Bu süre, evden çıkış anından işyerine varışa kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Bu değer, Türkiye'nin Avrupa'daki en uzun işe gidiş-geliş sürelerinden birine sahip olduğunu göstermektedir. Bu süreler, yoğun trafik ve toplu taşımanın kalabalık olması gibi faktörlerden etkilenmektedir. Ayrıca, uzun süreli yolculuklar çalışanlar arasında stres seviyelerinin artmasına da neden olmaktadır

Türkiye'de yasal olarak haftalık çalışma süresi 45 saat olup, bu süre tüm illerde aynı standartlara tabi tutulmuştur. İstanbul gibi büyük şehirlerde günlük çalışma süresi genelde sekiz ila dokuz saat arasında değişirken, bu saat aralığı Türkiye genelinde de geçerlidir. Bu yasal süreye ek olarak, özel sektörde zaman zaman daha uzun çalışma saatleri uygulansa da bu durum Türkiye genelinde benzerdir ve İstanbul özelinde bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak, İstanbul gibi metropol şehirlerde işe ulaşım sürelerinin uzun olması, çalışanların günlük iş-ev arası süresini artırmakta ve bu nedenle daha fazla zaman ve enerji kaybına yol açmaktadır.

İl düzeyinde bakıldığında ise yayınlanan bin kişi başına düşen otomobil sayısı İstanbul'da Türkiye genelinden daha fazla olmuştur (Şekil 13). Maddi ve sosyal anlamda bir varlık göstergesi olsa da otomobil sahipliliği İstanbul'un trafik yoğunluğu ve ulaşım masrafları, kentsel stresin önemli bir kaynağı olarak kabul edilebilir. İşe gitmek için uzun saatler trafikte beklemek, ulaşım maliyetleriyle birleştiğinde, ekonomik ve psikolojik stres yaratmaktadır. Toplu taşıma fiyatlarının yüksek olması, kent sakinlerinin yaşam standartlarını olumsuz etkilemesi muhtemeldir.

Şekil 13: Bin Kişi Başına Düşen Otomobil Sayısı (TÜİK, 2024d)

Özetle, çalışmanın temel bulguları şu şekilde sıralanmaktadır:

- İstanbul'da işsizlik oranı, gelir eşitsizliği ve konut maliyetlerindeki artış gibi unsurlar kentsel stresi diğer illere kıyasla daha fazla artırmaktadır.
- Sosyal güvenlik kapsamı, bireylerin kentsel stresle başa çıkma düzeyini olumlu etkilerken, gelir dağılımındaki eşitsizlikler stres seviyesini artırmaktadır.
- İş gücü memnuniyeti, tüketici dinamikleri ve barınma ekonomisi gibi parametrelerin kentsel stres üzerindeki etkileri, ekonomik göstergelerle doğrudan ilişkilidir.

6. SONUÇ

Kentsel yaşamın karmaşıklığı, bireylerin günlük hayatlarını etkileyen ve onları sürekli stres altında bırakan ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerle doludur. Kentsel stresin azaltılması için, kent planlamasında yeşil alanların artırılması, trafik ve hava kirliliğinin kontrol edilmesi gibi çevresel önlemlerin yanı sıra, sosyal politikalar ve bireysel stres yönetimi becerilerini geliştiren uygulamalara da yer verilmesi gerekmektedir. Kentsel stresin azaltılması, yalnızca bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve suç oranları gibi sosyal göstergeler üzerinde de olumlu etkiler yaratmaktadır. Bireylerin topluma entegre olmasını ve kentlerin sürdürülebilirliğini de etkileyebilmektedir.

Bu çalışma, kentsel stresin ekonomik boyutunu ele alarak, İstanbul ili özelinde bir değerlendirme gerçekleştirmiştir. Bulgular, ekonomik göstergelerin bireylerin yaşam kalitesi üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Kentsel stresin ekonomik boyutuna yönelik yapılan analizlerde, makroekonomik ve mikroekonomik değişkenlerin stresin oluşumuna etkisi

değerlendirilmiştir. Makroekonomik düzeyde işsizlik oranı, enflasyon ve ekonomik büyüme gibi göstergeler kentsel stresin azalmasına veya artmasına neden olabilmektedir. Örneğin, düşük işsizlik oranı ve ekonomik büyüme bireylerin refahını artırarak stres seviyelerini azaltırken, yüksek enflasyon ve faiz oranları bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılama kapasitesini düşürerek stresin artmasına yol açmaktadır. Mikroekonomik düzeyde ise hane halkı bütçeleri, tüketici davranışları ve işletme faaliyetleri gibi unsurlar kentsel stresin belirleyici faktörleri arasında yer almaktadır. Özellikle bireylerin finansal yükümlülükleri ve borç düzeyi, psikolojik ve sosyal sağlık üzerinde olumsuz etkiler yaratarak kentsel stresin artmasına neden olmaktadır.

İstanbul ili için ekonomik veriler analiz edildiğinde, işsizlik oranı, istihdam oranı, sigortalı çalışan sayısı, toplam girişim sayısı ve kişi başına düşen GSYH, bin kişi başına otomobil sayısı, konut satışları, konut kiralama, iş-ev arasında geçen süre bulunabilmektedir. Fakat yoksulluk oranı, hane halkı gelir düzeyi, tüketici fiyat endeksi (TÜFE), hane halkı tüketim harcaması, çalışma saatleri verileri ülke düzeyinde verilmektedir. Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, İstanbul'un kentsel stres açısından Türkiye genelindeki kritik konumudur. İstanbul'un nüfus yoğunluğu, yüksek yaşam maliyetleri, konut erişimindeki zorluklar ve ulaşım giderleri gibi faktörler, bireylerin kentsel strese maruz kalma oranını artırmaktadır. Ancak, İstanbul ile diğer iller arasında doğrudan bir sayısal kıyaslama yapılmamış olup, İstanbul'a özgü ekonomik göstergeler ışığında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda, İstanbul'un ekonomik koşullarının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu ve bu durumun kentsel stresin artışına katkı sağladığı belirtilmiştir.

Çalışmanın hipotezi, "Kentsel stresin ekonomik boyutunun yaşam kalitesi ve kentli yaşamında etkisi yüksektir," literatürdeki teorik çerçeve ve elde edilen bulgularla desteklenmiştir. Özellikle ekonomik göstergelerin bireylerin yaşam kalitesini doğrudan şekillendirdiği ve kentsel stresin azaltılmasının yalnızca bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığına değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve suç oranları gibi sosyal göstergelere de olumlu katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sorularının tartışılmasından elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

- *Kentsel stres içerisinde ekonomik faktörlerin payı:* Ekonomik göstergeler, kentsel stresin temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. İşsizlik, gelir eşitsizliği ve hane halkı satın alma gücü gibi unsurlar, bireylerin stres düzeylerini doğrudan artırmaktadır.
- *İstanbul'un ekonomik verilerle kentsel stres üzerindeki görünümü:* İstanbul, ekonomik faaliyetlerin merkezi olması nedeniyle kentsel stres açısından kritik bir konumda

bulunmakta, yüksek yaşam maliyetleri ve ekonomik eşitsizlikler bu durumu pekiştirmektedir.

- *Kentsel stresin artması veya azalması için ekonomik çözüm adımları:* Sosyal güvenlik sisteminin güçlendirilmesi, ekonomik eşitsizliklerin azaltılması, işsizlik oranlarının düşürülmesi ve bireylerin satın alma gücünün artırılması gibi önlemler, kentsel stresin azaltılmasında etkili olacaktır.

Sonuç olarak, kentsel stresin ekonomik boyutu, bireylerin yaşam kalitesini ve kentli yaşam deneyimini belirleyen önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. İstanbul özelinde elde edilen veriler, ekonomik göstergelerin kentsel stres üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik önemli ipuçları sunmaktadır. Çalışma, kentsel stresin ekonomik boyutunu tanımlayan yeni alt bileşenler sunarak literatüre katkıda bulunmaktadır. Özellikle kentsel stres endeksi için ekonomik parametrelerin ayrıntılı bir çerçevesini ortaya koymakta ve gelecekte yapılacak sayısal analizlere bir temel oluşturmaktadır. İstanbul özelinde elde edilen bulgular, diğer metropol kentlere yönelik çözüm önerileri geliştirilmesine de olanak sağlayabilme potansiyeline sahiptir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, farklı illerin ekonomik göstergelerinin karşılaştırmalı analizlerini içermesi ve kentsel stres endeksi modelini sayısal yöntemlerle test etmesini içermektedir. Ayrıca, kentsel yönetim stratejilerinin ve ekonomik politikaların bu bulgular ışığında yeniden ele alınması, bireylerin refahını artırmak ve kentlerin sürdürülebilirliğini sağlamak açısından kritik bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Başar, S. (2012a). Temel makro iktisadi birimler ve ilişkiler. *Makro İktisat*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Balcı, M. A., Batrancea, L. M., Akgüller, Ö., Gaban, L., Rus, M., & Tulai, H. (2022). Fractality of Borsa Istanbul during the COVID-19 pandemic. *Mathematics*.
- BETAM. (2024). sahibindex Kiralık Konut Piyasası Görünümü: Nisan 2024. Retrieved from <https://betam.bahcesehir.edu.tr/2024/04/sahibindex-kiralik-konut-piyasasi-gorunumu-nisan-2024/>
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. (2024). Stress. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/science/stress-physics>
- Bremner, J., Moazzami, K., Wittbrodt, M., Nye, J., Lima, B. B., Gillespie, C. F., Rapaport, M., Pearce, B., Shah, A. J., & Vaccarino, V. (2020). Diet, stress, and mental health. *Nutrients*, 12.
- Cardon, M. S., & Patel, P. C. (2015). Is stress worth it? Stress-related health and wealth trade-offs for entrepreneurs. *Applied Psychology: An International Review*, 64, 379-420.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2020). Çalışma Hayatı İstatistikleri 2020. Erişim adresi: <https://www.csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/calisma-hayati-istatistikleri-kitabi/>
- Dolu, A., & Kuvvetli, U. (2023). Türkiye’de kentlerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin karşılaştırılması. *International Journal of Public Finance*, 8(1), 85-106.
- Erdoğan, A. İ., & Watson, F. (2022). Millennials' changing mobility preferences: A telecommuting case in Istanbul. *Journal of Consumer Behaviour*.
- Falconier, M. K., Nussbeck, F. W., Bodenmann, G., Schneider, H., & Bradbury, T. (2015). Stress from daily hassles in couples: Its effects on intradyadic stress, relationship satisfaction, and physical and psychological well-being. *Journal of Marital and Family Therapy*, 41(2), 221-235.
- Koene, M. (2018). Urban stress: Research into the reduction of urban stress through urban design. MSc graduation thesis in Urbanism, MSc track Urbanism- Faculty of Architecture and the Built Environment, TU Delft.
- Kuświk, J. (2013). City as a potential source of stress. *Studia Historiae Oeconomicae*, 31(1), 121-129.
- Kültz, D. (2020). Defining biological stress and stress responses based on principles of physics. *Journal of Experimental Zoology Part A: Ecological and Integrative Physiology*.
- O'Connor, D., Thayer, J., & Vedhara, K. (2020). Stress and health: A review of psychobiological processes. *Annual Review of Psychology*.

- Page, M. (2024). Türkiye’de çalışanlar Avrupa’daki en uzun işe gidiş geliş süresine sahip ve %50’si bu sürenin kısalmaması için taşınmaya hazır. Şirketler çalışanlarını desteklemek için gerekeni yapıyor mu? Erişim adresi: <https://www.michaelpage.com.tr/advice/kariyer-tavsiyeleri/i%C5%9F-ya%C5%9Fam-dengesi/t%C3%BCrkiye%E2%80%99de-%C3%A7a1%C4%B1%C5%9Fanlar-avrupa%E2%80%99daki-en-uzun-i%C5%9Fe-gidi%C5%9F>
- Peker, A., & Cengiz, S. (2021). Covid-19 fear, happiness, and stress in adults: The mediating role of psychological resilience and coping with stress. *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 26, 123-131.
- Rahimi, K. M., Behzadfar, M., & Jalilisadrabad, S. (2023). Investigation of the relationship between urban stress and urban resilience. *Int. J. Hum. Capital Urban Manage*, 8(3), 317-332.
- Sevindik, E. (2022). Stresin günlük hayattaki avantajları: Stres üzerine genel bir bakış. *International Academic Social Resources Journal*, 7(43), 1420-1426.
- Şener, Ü., Koyuncu, E., Köroğlu, T., & Gültaşlı, M. (2014). Sosyoekonomik haritalama: Kentin sosyoekonomik yapısını anlamak ve görselleştirmek. *Stratejik Yerel Yönetişim Projesi*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü.
- Sinclair, R. R., Graham, B. A., & Probst, T. M. (2024). Economic stress and occupational health. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 11(1), 423-451.
- Slavich, G. M. (2016). Life stress and health. *Teaching of Psychology*, 43, 346-355.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023) 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/2023-kahramanmaras-ve-hatay-depremleri-raporu/>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). Girişimcilik ve iş demografisi, 2022. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimcilik-ve-Is-Demografisi-2022-49391>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024a). Tüketici fiyat endeksi, Haziran 2024. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Haziran-2024-53616>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024b). Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2023 (Düzeltilmiştir). Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53840>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024c). Yoksulluk ve yaşam koşulları istatistikleri, 2023. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2023-53841>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024d). İl göstergeleri, 2024. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>

- UNDP. (200d). Ulusal İnsani Gelişme Raporu 2004. Erişim adresi: [http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/nationalhdrs/national HDR_2004.html](http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/nationalhdrs/national_HDR_2004.html)
- Zipjet. (2017). The 2017 Global Least & Most Stressful Cities Ranking. Erişim adresi: <https://www.zipjet.co.uk/2017-stressful-cities-ranking>

EXTENDED ABSTRACT

Stress, often described as the disease of modern society, is a ubiquitous element of contemporary life that significantly influences human well-being. Its multifaceted nature positions it as a subject of inquiry across various disciplines, including health sciences, physics, engineering, and sociology. While physics and engineering define stress as the force per unit area within a material, health sciences characterize it as a physical or psychological response to changes in daily routines. Particularly in urban environments, the intricate mechanisms of city life exacerbate stress levels, giving rise to the concept of urban stress. This term encapsulates the economic, social, and environmental pressures experienced by urban populations and the responses they elicit. Urban stress has profound implications for both physical and mental health. It triggers autonomic and neuroendocrine responses, influences health behaviors, and impacts biological systems. For example, stress-induced alterations in eating habits can lead to obesity or exacerbate mental health disorders, demonstrating its multifaceted impact on well-being. Like the Human Development Index (HDI), urban stress can be assessed through specific parameters. Contributing factors include overpopulation, unemployment, income inequality, traffic congestion, housing shortages, and environmental degradation. Recent events such as the COVID-19 pandemic have heightened stress by amplifying economic inequalities and social isolation, underlining the need for resilient coping mechanisms. This study proposes a model to quantify urban stress by focusing on its economic dimensions.

In Turkey, urban stress is prominent in metropolitan areas like Istanbul, Ankara, and Izmir. Factors such as high population density, inadequate infrastructure, unemployment, and economic instability have intensified stress levels. The economic crises of recent years, including inflation and currency fluctuations, have disproportionately affected lower-income groups, increasing financial strain and social inequality. This study specifically examines Istanbul's economic stressors, such as unemployment, household debt, social security coverage, and purchasing power. These factors are evaluated through research questions addressing their contribution to urban stress and the potential economic measures to mitigate it. The hypothesis asserts that economic stress significantly impacts urban quality of life and well-being. The findings suggest that Istanbul's economic conditions exacerbate urban stress more than in other Turkish cities. Existing literature highlights the inadequacy of traditional indicators such as unemployment and household debt, advocating for additional parameters like GDP, housing affordability, sectoral growth, and consumer price indices.

Understanding the economic dimension of urban stress should not be limited to economic indicators alone. While economic performance plays a significant role in people's

quality of life, a broader socio-economic perspective is necessary to fully comprehend urban stress. In developing countries like Turkey, economic indicators (such as growth rate, unemployment, inflation, and external debt) reflect national economic health but also affect the living conditions of different social groups. Socio-economic factors like income inequality, access to social services, and housing affordability contribute to deepening urban stress. Thus, urban stress must be analyzed not just from an economic standpoint, but through the lens of social dynamics. Factors such as household debt, housing costs, and infrastructure deficits are key elements of urban stress. A socio-economic analysis allows for more effective strategies to improve urban living conditions and contribute to the development of sustainable cities.

Economic growth, while offering opportunities, often brings challenges such as unemployment, income inequality, and insufficient social services, all of which intensify urban stress. Effective urban planning and sustainable socio-economic policies are crucial to addressing these challenges. Measures such as reducing unemployment, combating poverty, and enhancing income equality can alleviate economic stress. Additionally, affordable housing and improved transportation infrastructure are vital for enhancing urban living standards. The research outlines a conceptual framework for an urban stress index, utilizing economic indicators such as unemployment, debt levels, and social security. Data from Turkey's Statistical Institute (TÜİK) informs the analysis of Istanbul's economic landscape and its stress implications. The study identifies gaps in traditional metrics and recommends incorporating more specific economic variables to refine the index. The interplay between urban stress and economic factors underscores the necessity of integrated urban management strategies. In the case of Istanbul, according to the urban stress index model's economic dimension, rising housing prices, fuel costs, and increased transportation expenses in recent years have led to higher living costs. These, coupled with low wage increases, have reduced people's ability to meet basic needs. The rise in unemployment, increased poverty in household income distribution, and other economic factors have significantly increased the level of urban stress experienced by Istanbul residents. Istanbul's case study reveals how economic dynamics influence stress levels, offering insights for policymakers. Future research aims to expand the urban stress index by incorporating additional dimensions and employing quantitative methods for comprehensive analysis. This extended abstract emphasizes the critical role of economic variables in understanding and addressing urban stress, particularly in rapidly growing cities like Istanbul. The findings provide a foundation for developing targeted interventions to enhance urban resilience and sustainability.